

ÉDESANYÁM

Harsányan nevetni soha nem láttam. Arcán valamiféle szomorú mosoly ült, mintha a nap ragyogása csak egy vékony sötét fátyolon át érné.

Ő volt a legjobb tanuló az iskolában. A történelemkönyvet kívülről tudta. Arra is emlékezett, hogy a 36. oldalon balra fent volt Horthy Miklós fő kormányzó képe, és a mellette lévő szöveget öregkorában is hibátlanul elmondta. Versek tucatjait tudta fejből, és ágyam szélén ülve szavalta nekem altatódal helyett.

Gyöngybetűkkel írt, hibátlanul. A nyelvtant neki nem kellett tanulnia, mert a helyes magyar nyelvhasználat a vérében volt. Gimnazistakoromban a kollégiumból írt leveleimben azt az egykét hibát azonnal észrevette, és válaszlevelében kijavította.

Öten voltak testvérek, és ő volt a legidősebb. Ez volt a veszte. Szülei nem engedték továbbtanulni. A tanító és a pap felváltva járt hozzájuk, hogy jobb belátásra bírja őket. A pap végül katolikus ösztöndíjat ajánlott fel. Nagyszüleim elutasították, mivel ő volt a legidősebb gyerek, és vigyázni kellett a többiekre. Így aztán tanító kisasszony helyett maradt parasztlány.

Egy falusi parasztlány életében a sok munka mellett azért maradtak örömök is. Amikor felöltözhetek ünnepi ruhájukba,

divatos haját fésülve maguknak, megmutathatták szép fiatal formáikat. Erre legjobb alkalom a mise volt, amikor a templom előtt már korábban gyülekeztek a lányok. A divat akkor is, ott is hódított.

Akkortájt jött divatba a rövidebb, térdig érő szoknya. A lányok nagy része már ilyet hordott. Nagyanyám megtiltotta neki, hogy rövidere vágja féllábszárig érő szoknyáját, merthogy „nem illik egy becsületes falusi lányhoz a rövid szoknya”. Ő titokban fölvarrta, és eldugta a szekrényben a többi ruha közé. Mise előtt szívdobogva lopakodott a hátsó szobába, hogy felvegye. Amikor magára öltötte, megdöbbsent. Hosszan, féllábszárig ért, mint korábban! Egész mise alatt csendesen sírdogált.

Nagyon vigyáztak akkoriban a lányokra. A vasárnap délután volt a társasági élet ideje. A szigorúbb anyák még ilyenkor sem engedték ki az utcára lányaikat, ahol fiúkkal beszélgethettek. A kertkapu, a kerítés volt a biztonsági zóna. Csak azon kívülről beszélgethettek, udvarolhattak. A bálba járásnak is megvolt a maga rendje. A lányok ide mindig csak kísérettel mehettek. Az anyák, nagyanyák sorban ültek a kispadon, körben a táncteremben, és figyelték minden lépésüket. Nagy kincs volt akkor a lányok jó hírneve, a szüzesség, a becsület. Ha ez csorbult, alig tudtak férjhez menni.

Divatba jött a fejbúbban hordott hetyke, hegyes konty. Már a falu legtöbb lánya így hordta a haját. De a nagyanyám ezt sem engedte meg neki. Azt mondta: kurvás. Ő szomorúan viselte haját a régi módon, hátul a nyakáig leeresztett lapos kontyban. Aztán férjhez ment apámhoz. Egy hét múlva jött nagyanyám az akkori szokások szerint látogatóba, megnézni, hogy élnek a fiatalok. Mosolygós lányának a feje búbján díszelgett a hegyes

konty. Rápirított. *„Azonnal engedd le a hajad, lányom, ahogy régen hordtad.”* Anyám szerényen felé fordult és azt mondta: *„Édesanyám! Nekem már a Gyurka parancsol, és ő megengedte.”* Így hullott darabjaira a bilincs.

Kakpusztán nem volt sem villany, sem kövesút. Padlós szoba sem sok volt a faluban, talán kettő-három. A döngölt agyagpadozat nyáron is hűvöset árasztott. Naponta többször föl is öntöttük, szép virágmintákban vezetve a vízsugarat a kilyukasztott bádogdobozból, az „öntözőből”. Sok generáció élt örömben vagy bánatban ezekben a földes szobákban. A falon a fő helyen, a cserépkályha mellett minden szobában ott lógott a petróleumlámpa. A konyhában fatüzelésű nagy tűzhely állt, külön vízmelegítővel. Fürdőszoba nem lévén, innét merítették a lavórba mosakodáshoz a meleg vizet.

Anyám már menyasszonykorában ragaszkodott hozzá, hogy padlós szobában szeretne élni, ami egyébként akkor még náluk sem volt. Édesapám, jó vőlegény módjára, természetesen ezt megígérte neki. Azt is megígérte, hogy minden csütörtökön munka helyett bemennek Nagybjomba piacolni, vásárolni, szórakozni. Az első hetekben el is vitte magával. Aztán jöttek a hétköznapiak, a gyerekek, a család gondjai...

A padlós szobáért még süldő gyerekkoromban is ment a harc. Ha egy kicsit összejött a pénz, vagy apám szép deszkákat vágott a fűrésztelepen, anyám újra és újra napirendre vette. Apám persze már rég eldöntötte, hogy földet vásárol a pénzen, a deszka pedig a disznóól oldalára kell. Földet, mindig több földet. Ez a paraszt vágya. De azért szeretetből sokáig érvelt anyámnak, hogy miért fontosabb most földet venni, mint a nagyszobát lepallóztatni.

Amikor a hatvanas évek végén már alig bírták művelni a földeket, és ingyen le lehetett adni az államnak, az erdészetnek, anyám sokszor piszkálta érte. *„Látod mit értél a földjeiddel. A padlós szobában már mennyi örömünk lehetett volna.”* Ilyenkor apám csak legyintett, és tette tovább a dolgát.

Én anyás voltam, a nővérem apás, ahogy ez lenni szokott. Állandóan anyám szoknyáján lógtam. Követtem mindenhová, és kérdések özönével árasztottam el. Ő csak válaszolt türelmesen. Az óvoda, a napközi ismeretlen volt. Amíg a szülők a földelken dolgoztak, a nagyszülők vagy az idősebb testvérek vigyáztak a kicsikre. Amikor már nagyobbacska voltam, én inkább elmentem édesanyámmal a mezőre. Amíg ő kapált, én bogarakat gyűjtöttem, lepkék után szaladgáltam, és ötpercenként kérdésekkel bombáztam: *„Mikor megyünk már haza? Milyen messze vannak a felhők? Tényleg a gólya hozza a babát?”* És más badarságokkal. Ő türelmesen válaszolt, magyarázott. Estefelé már fáradtan csak a sarkában botladoztam. Nézttem a naplementét az öreg égeres fölött. Nézttem a nagy, lenyugvó vörös napkorongba, és elbűvölten álltam a világmindenség nagysága előtt. Megkérdeztem tőle: *„Édesanyám, mekkora a Nap?”* Ő már nagyon fáradt volt, és nem válaszolt. Erre azt kérdeztem: *„Akkora, mint a mi házunk?”* Ő csak fáradtan bólintott, és rám hagyta: *„Akkora, fiam!”*

Amikor második elemiben a naprendszer alapjairól tanultunk, és a tanító bácsi elmondta, hogy a Nap sok ezerszer nagyobb, mint a Föld, én hitetlenül ráztam a fejem. Fömlálltam, és félig sírva mondtam: *„Az nem lehet igaz, tanító bácsi, mert az én édesanyám azt mondta, hogy a Nap akkora, mint a mi házunk, és ő soha nem hazudik.”*

Amikor nem vitt magával a mezőre, mindig kikísértem a kert végéig, és megígértettem vele, hogy siet haza. Már alig vártam estefelé, hogy meghalljam a hangját. Messziről szólított. *„Kisfiam, megjöttem, hoztam neked lepkéket.”* Apám üres gyufásskatulyáit összegyűjtötte, és abba zárta be a mezőről hozott kedvességeket. A legjobban a fecskefarkú csíkos lepkét szerettem. De a citromsárga egyszínű is nagyon szép volt. Hozott tücsköt, szép színes bogarakat, nagy hangyákat, amik kapálás közben kifordultak a földből. Mindig elmagyarázta, hogy melyik hol él, mivel táplálkozik, káros-e vagy hasznos. Gyakran hozott négylevelű lóherét is, ami a néphit szerint szerencsét hoz. Ebből persze én is mindig részesülni akartam.

Aztán a parasztudvarban már nem hagytam el. Néztem, hogyan eteti a tyúkokat, disznókat. A fejés különösen érdekes volt. Kis négy lábú fejőszékén a félhomályos istállóban a tehén hasa alá ült, és megmosta tőgyét a fejkéből. A maradék vizet a szalmára lötytyintette, majd a sajtárt két lába közé fogva a tőgye alá helyezte. Két csöcsöt a tenyerébe vett, és váltakozó ritmusú mozdulattal húzogatta őket. Közben a markával masszírozó, szorító mozgásokat végzett. A tejsugarak sercegő hanggal csapódtak a fejőke falához, majd később spriccelve, locsogva a már kifejt tejbe, felhabosítva azt.

Alig vártam, hogy édesanyám beérjen vele a konyhába, és a másfél literes cserépcsuporba szűrje. Mellé rakta a kemencében frissen sült kenyérveknit, és kész volt a vacsorám.

Amikor apámmal veszekedtek, mindig nagy félelem fogott el. Mi lesz, ha elhagynak, és nem lesz nekem édesanyám? Vándorolhatok én is tarisznyámban a hamuban sült pogácsával, mint a mesékben a gonosz mostoha elbujdosott gyermeke, vagy

„menheli gyerek” lehetek, mint a Kati néninél a szegény Jóska. Mindig kis ügyeken kaptak össze. A padlós szoba, a földvásárlás, az eladott malacok ára, amit anyám mindig kevesellt. Persze apám előtte kikérte a véleményét, mennyit kérjen a malacokért. Ő ilyenkor csak azt mondta: „*Tè tudod, Gyurka, ez a te dolgod.*” Bezzeg utána piszkálta, kritizálta. „*Biztos többet is adtak volna érte.*” Erre apám „felrobbant”, és már állt is a világrendítő veszekedés. Én ezeket úgy éltem meg, hogy itt vége a világnak.

A parasztok életében az évszakok leszűkültek két fő időszakra. A vetés, aratás, betakarítás időszakára, amikor látástól vakulásig dolgoztak, hogy maguknak és az állatoknak élelmet biztosítsanak, illetve a késő őszi, tél és kora tavaszra, amikor pihentek, jókat ettek-ittak, összejártak a szomszédokkal kukoricát morzsolni, tollat fosztani, beszélgetni.

A hosszú téli estéken édesanyám meséket olvasott az összegyűlt szomszédoknak. A jó meleg cserépkályhát körbeültük, és hallgattuk anyámat. A Hetvenhét magyar népmeséből olvasott legtöbbször. Szép színes rajzok voltak benne, boszorkányokról, kacsalábon forgó várakról és aranyhajú legfiatalabb királyfiakról. Anyám a falnak háttal ült, feje fölött a falon lógott a petróleumlámpa. Fényvető tányérja megvilágította a könyvet. Szépen, tagoltan olvasott. Mindannyian áhítattal hallgattuk. Én még a lábamat is felhúztam magam alá a széken, mert féltem a mesebeli szörnyektől, sárkánykigyóktól, az ördögtől. Az egyik mese végén meghalt a kedveséért küzdő legfiatalabb királyfi. Mindenki sírt. Juliska síró hangon kérdezte: „*Margit néni, ugye nem igaz, hogy möghalt a királyfi?*” Anyám mosolyogva bólogatott. „*Nem, Juliska. A királyfi csak a mesében halt meg.*” Ettől hüppögve, szemét törölgetve megnyugodott...

Nagypénteken este tojást festettünk. A hímzés forró viaszból került rá. Egy lúdtollat kihegyeztünk, és egy faszár hasítékába kötöttük. Bemártottuk az olvadt viaszba, és szebbnél szebb mintákat rajzoltunk vele a tojás oldalára. Édesanyám gyönyörűen rajzolt. Megtanított bennünket is. Virágminták, népi motívumok, állatfigurák díszítették a tojást. A hideg tojánhéjon a viasz azonnal megdermedt, és rögzítette a mintát. A meghímzett tojásokat ezután különböző színű festővízbe helyezték és lassan főzték, nehogy a viasz megolvadjon. Sötétkék, piros, sárga voltak a fő alapszínek. A vörösbe hajló okkersárga színt a vöröshagyma csumájába főzve kapta meg a tojás. A viasz mindig fehérén maradt, így a háttérszínekből kiemelkedett. Lelket melengetően gyönyörűek voltak.

Akkor mindannyian elhittük, hogy a karácsonyfát a Jézuska hozza. Hittanon azt is belénk nevelték, hogy „Isten szeme mindent lát”. Hat-hét éves lehettem. Szép kis karácsonyfánk volt, tele minden finomsággal. A szaloncukorból mindannyian a csokoládésat szerettük legjobban. Karácsony napján belopóztam a nagyszobába, és titokban dézsmálni kezdtem a fát. Sorra kibontogattam a szaloncukrokat, és kerestem a finom, sötétbarna csokoládészínűeket. Édesanyám váratlanul benyitott. Én rémülten kaptam ki a kezemet a fa ágai közül, de a kabátujjam beakadt, és magamra rántottam. Anyám odaugrott, és elkapta a levegőben. Én ösztönösen sírva mondtam: „Édesanyám, nem én voltam!” „Hát akkor ki volt irtum-burgum teremtette? Talán a Jézuska?” Örültem volna, ha Jézuska megment, és kegyesen magára vállalja. Ő feddő szeretettel bogozta ki a kabátujjamba akadt szaloncukordrótot, és azt mondta: „A drótot is ő akasztotta be a kabátujjadba?”

Édesanyám este az ágyam szélén verseket mondott nekem. Már négyéves koromban megtanított az első versekre. Az Arany Lacinak címűt szerettem szavalni a legjobban. Lakodalmakban az asztalra tettek, és onnét mondtam a verseket. Nagy tapsokat kaptam. Édesanyám örült, és büszke volt rám. Iskoláskoromban minden ünnepélyen szavaltam. Megtanított hangsúlyozni, tagoltan, szépen elmondani a verset. Ilyenkor még a sűgő szerepét is betöltötte. Az első padsorban ült, ha néha lámpalázasan elakadtam, a szájáról leolvashattam a következő sor kezdetét. Nagy biztonságban éreztem magam védőszárnyai alatt.

Ha tehetette, a kedvenc ételeimet főzte. Különösen, ha beteg voltam. Tél végén, tavasszal gyakran megesett, hogy begyulladtak a manduláim, és lázas lettem. A parasztember az orvoshoz járásban is igen megfontolt. Részben pénzbe kerül, másrészt sok hasznos időt pocskékol el a váróteremben ücsörgés. Majd a természet meggyógyít, a szervezet legyőzi a bajt, mondták.

Tizenegy-tizenkét éves lehettem, amikor április végén már napok óta lázas voltam. Édesanyám egyre mondogatta apámnak: „*Vidd el ezt a gyereket orvoshoz, apja, mert nem jól van.*” „*Majd möggyógyul az magátul*” – mondta. Május elsején reggelre negyven fok fölé ment a lázam. Alig éltem. Na, beijedt az öreg paraszt, és egyvágtaiban hajtott a fiával Nagybajomba az orvoshoz. Ünnepnap volt, az orvos sehol. Előkerítette a felvonulásról a doktor urat, aki jött is segítőkészen. Tudós, jó orvos volt. Szerette a nép. Alaposan megvizsgált, majd az üveges vitrinhez lépett, és elővett egy sárgás-barna porral félig töltött fiolát és az injekciós tűt. Felszívott a fecskendővel valami folyadékot, a sárga porra nyomta, majd jól összerázta. Úgy álltam ott, tudóssága előtt a láztól elgyötörve, félve és remegve, mint a bibliai népek földre

szállt isteneik előtt. Megszólalt: „*Penicillint adok neki, Gyuri bácsi, az leviszi a lázát.*” Akkor hallottam ezt a szót először. A bal tomporomba vágta a tűt, és a zavaros oldatot szép lassan belenyomta.

Adott még egy csomó gyógyszer, és elindultunk haza. A lovak most már lépésben poroszkáltak hazafelé. Nekem azon járt az eszem, hogy édesanyám tejfölös csirkét ígért, amire hazaérünk. Már éreztem a számban a finom ízeket, amelyeket azóta sem tud főzni senki. Majd azon kaptam magam, hogy nem fáj semmim, és egyre élénkebb vagyok. Egy óra múlva már fütyörészni volt kedvem. Életem első penicillinje gyorsan hatott. Mire hazaértünk, kutya bajom volt. De most mi lesz a tejfölös csirkével, a paradicsommártással és egyéb kedvenceimmel, amelyeket a napokig tartó lábadozás alatt édesanyám kényeztetéseként beterveztem?

Aggódva jött elénk. Én szörnyen bánatos és fájdalmas arcot vágtam. Elpanaszoltam neki, hogy milyen borzalmas dolgokat tettek velem. Hogy majdnem behaltam, amikor a hatalmas injekciós tűt belém szúrták. Ő csak mosolygott, és tálalta a finom, illatos paprikás csirkét. Majd az ágyba fektetett és a kezemet fogva órákig vigyázott rám. Mesélt és szavalt nekem. És napokig csak a kedvenceimet főzte.

Egyszer kilestem, ahogy vasárnap, mise előtt a konyhában a nagy lavórban mosakszik. Felsőteste meztelen volt. Arcát, melleit szappanozta, majd lemosta a langyos vízben. Hosszú haja leengedve csapdosott a lavór szélén. Gyönyörűnek láttam. Úgy éreztem, hogy nekem van a legszebb és legokosabb édesanyám.

Nyolcadik után felvettek a kaposvári gimnáziumba, és kollégista lettem. Katonai fegyelem volt. A kollégiumban a régi kaszárnya hangulata, szigora tovább élt, még a hatvanas évek elején is.

Havonta egy hétvégén mehettünk haza. Az erdőben félig magányosan felnőtt pusztai gyerekként belecsöppentem a nagy közöségbe, a számomra teljesen új világba. Az első hetekben botladoztam. Édesanyám bölcs tanácsaival nem volt sehoh. Naponta írtam neki levelet, panaszaimmal teletűzdelve. Ő mindig azonnal válaszolt, és biztatott a kitartásra.

Kakpusztán a postás biciklivel járt. Minden reggel bement Nagybjomba, és vitte magával az előző nap összegyűjtött levelet, lapokat. Délután hozta az új postát. Hóban, sárban, hidegben, fagyban ez mindig így volt. Legföljebb gyalog ment hosszú szárú bőrcsizmájában. Elküldött leveleimre harmadik nap mindig ott volt a válasz. Egészen biztos lehettem benne. Hála Istennek a posta akkor még Kakpusztán is működött.

Két hét múlva eljött meglátogatni. A délutáni kimenőidőben a színházparkba jártunk, a padon ülve beszélgettünk. Amikor visszakísért a kollégiumba, és elbúcsúztunk, a kertkapuig kísérttem. Ő kilépett, és a napos bezárta a kaput. Elsírtam magam: *„Édesanyám, ne hagyjon itt, haza akarok menni.”* Ő a kapu másik oldaláról még sokáig nyugtatgatott. *„Kisfiam, az életben meg kell szenvedni a sikerért. Látod, én nem tanulhattam, pedig mennyire szerettem volna. Előtted nyitva áll a kapu. Hát szedd össze magad, akarj és tanulj.”* Aztán elment, és én szomorúan visszaballagtam a kollégiumba. Felvettem a harcot.

A jeles érettségiért kaptam szüleimtől egy 250-es Jawa motort. Az egyetemről ezzel gyakran hazajártam. Elalvás előtt még akkor is odaült az ágyam szélére, mint régen, és mesélnem kellett neki. Meghallgatta szerelmi botladozásaimat, gondjaimat, bajaimat. Mindig bölcs tanácsokkal látott el. El sem tudtam képzelni, hogy hazudjak neki.

Öregségére briliáns emlékezete kezdte felmondani a szolgálatot. Én már egy évvel korábban észrevettem. Az első emlékezetkihagyásaikor láttam, hogy a mindig mindenre pontosan emlékező elme elkezdett akadozni. Pár év alatt alaposan leépült. Ahogy lenni szokott, a közelmúlt eseményeire már alig emlékezett. De ha elkezdtem az első sort Tompa Mihály „Szár az ágon, hallgató ajakkal meddig ültök, csüggedt madarak...” kezdetű verséből, azonnal folytatta és hibátlanul elmondta végig...

Kakpusztáról már a hetvenes évek derekán elköltöztek ők is. Nővéremmel lakott egy közeli faluban. Aztán az élet úgy hozta, hogy mindketten a messzi Alföldön, a Tisza-tó környékén dolgoztunk. Vittük őt is magunkkal. Így rendszeresen, hetente láttam őt. Már nem tudta, hogy pontosan hol van, és mindig Kakpusztát emlegette. Gondozónőt fogadtunk mellé, aki napközben vigyázott rá. Egyszer megkérdeztem tőle: *„Édesanyám, hogyan éltél te édesapánkkal Kakpusztán?”* Arca felragyogott. *„Kisfiam, mi nagyon szerettük egymást apáddal. Soha nem veszedtünk, és Kakpusztán csodálatos életet éltünk. Az a sok szép virág, az illatos mezők...”*

Lehet, hogy a végén mindannyian csak a szépre emlékezünk? Mindenesetre nővéremmel igyekeztünk megőrizni arcunk komolyságát.

Soha semmilyen járművet nem vezetett. Biciklizni sem tudott, mert lánykorában egyszer elesett, és nagyon megijedt. Kakpusztáról is alig járt ki, így lovaskocsival is keveset közlekedett. Mégis autóbalesetben halt meg. Tél volt. Frissen hullott tízcentis hó. A gondozónő négy órákor elment, mi még dolgoztunk az irodában. Nővéremnek rossz érzése támadt, és hazaszaladt megnézni. Furcsállottam, hogy jó idő múlva sem jön.

Aztán egyre erősödő zajokat hallottam. Valaki berobbant az irodába. *„Az édesanyját a kaputól kétszázötven méterre elütötte egy autó.”* Azonnal a kocsiba ugrottam és rohantam. Az út szélén már csődület állt. Ő az árokban feküdt hanyatt, bal lába térdben félig leszakadva. Odaguggoltam mellé, és a karjaimba öleltem filigrán kis testét. A szája váratlanul megmozdult, kerekre nyílt, és egy pattanó „pöh” hangot hallottam. A teste már fél órája halott volt. De a lelke megvárta a kisfiát.

Másnap, ahogy kicsit megnyugodtunk, utána néztünk, mi történt pontosan. Az erkélyajtót belülről ki tudta nyitni. Pizsamájára meleg ruhákat vett, és kendőt kötött. Sokszor mondta, hogy ő szeretne visszamenni Kakpusztára. Mi tréfával ütöttük el a kérést. Hát elindult maga, az út jobb oldalán, a helyes irányba. Egyenesen Kakpuszta felé.